

РУДАВІН А. Є.,

orcid.org/0009-0008-2290-8534

аспірант кафедри оперативно-
розшукової діяльності(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 343.985:343.35

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.52>**ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ОСОБИ ЯК НОСІЇ ОПЕРАТИВНО ЗНАЧУЩОЇ
ПОВЕДІНКИ У ПРОЦЕСІ ВЧИНЕННЯ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті зауважено, що перелік елементів, необхідних для надання оперативно-розшукової характеристики певних злочинів, за відсутності у Кримінальному кодексі України конкретних норм зумовлює необхідність вивчення поведінкових характеристик військових службових осіб на підставі вже виявлених фактів злочинів, вчинюваних у певній формі, і надання на основі аналізу й узагальнення їх характеристики, а також визначення можливості кваліфікації зазначених злочинних дій за певними статтями КК України. Такий підхід обумовлює виокремлення такого елементу оперативно-розшукової характеристики, як особи – носії оперативно значущої поведінки. Метою статті є визначення критеріїв виокремлення військових службових осіб як носіїв оперативно значущої поведінки у процесі вчинення корисливих військових злочинів. Доведено, що, з огляду на специфіку військового середовища, можна класифікувати низку параметрів для визначення носіїв оперативно значущої поведінки, а саме: позиціонування осіб – носіїв оперативно значущої поведінки як можливих суб'єктів злочинів; позиціонування осіб – носіїв оперативно значущої поведінки як можливих спеціальних суб'єктів зазначених злочинів; посада військової службової особи як носія оперативно значущої поведінки; роль особи під час вчення злочину. Зроблено висновок, що військовослужбовці є специфічними суб'єктами, оскільки підпорядковуються у своїй діяльності іншим нормативним актами, ніж пересічні громадяни. Компетенційні функції військових службових осіб ще більше посилюють таку специфічність, а виконання таких функцій в умовах бойових дій, військового стану загалом зумовлює виокремлення такого елементу оперативно-розшукової характеристики зазначених злочинів, як особи – носії оперативно значущої поведінки. Для зазначеної категорії осіб особливістю як носія оперативно значущої поведінки є: військова спеціалізація; службові повноваження; досвід професійної діяльності.

Ключові слова: воєнний стан, вчення корисливих злочинів, військові службові особи, носії оперативно значущої поведінки.

Rudavin A. Ye. Military officials as carriers of operationally significant behavior in the process of teaching mercenary crimes under martial law

The article determines that the list of elements necessary for providing operational-detective characteristics of certain crimes, in the absence of specific norms in the Criminal Code of Ukraine, necessitates the study of behavioral characteristics of military officials on the basis of already identified facts of crimes committed in a certain form and providing, based on analysis and generalization, their characteristics, as well as determining the possibility of qualifying the specified

criminal acts under certain articles of the Criminal Code of Ukraine. This approach determines the definition of such an element of operational-detective characteristics as persons – carriers of operationally significant behavior. The purpose of the article is to determine the criteria for classifying military officials as carriers of operationally significant behavior during the commission of mercenary war crimes. It is proven that, considering the specifics of the military environment, it is possible to identify a number of parameters for determining carriers of operationally significant behavior, such as: positioning of persons – carriers of operationally significant behavior as possible subjects of crimes; positioning of persons – carriers of operationally significant behavior as possible special subjects of the specified crimes; position of a military official as a carrier of operationally significant behavior; role of the person during the commission of the crime. It is concluded that military personnel are specific subjects, since they are subject to other regulatory acts in their activities than ordinary citizens. The competence functions of military officials further enhance this specificity, and the performance of such functions in conditions of combat operations, military state in general determines the isolation of such an element of the operational-detective characteristics of the specified crimes as persons – carriers of operationally significant behavior. For the specified category of persons, the feature as a carrier of operationally significant behavior is: military specialization; official authority; experience of professional activity.

Key words: *martial law, doctrine of mercenary crimes, military officials, carriers of operationally significant behavior.*

Вступ. Розробка будь-якої окремої методики з розслідування злочинів спирається на конкретний масив інформації, виокремленої із загальної маси шляхом узагальнення й аналізу за спеціально розробленою системою. Це слід вважати виправданим і логічним. Зокрема у криміналістиці описування цього базису являє собою таку наукову криміналістичну категорію як криміналістична характеристика певного виду злочинів [1, с. 441]. Але криміналістична теорія розглядає параметри характеристики злочинів виключно з потреб слідчого, який отримує у процесі досудового розслідування інформацію з відкритих джерел, реєструє кримінальне провадження вже маючи можливість кваліфікації злочинних дій (у тому числі і інформацію про особу підозрюваного). З іншого ракурсу виглядає ситуація для оперативних працівників, оскільки до їх завдань відноситься як виявлення ознак певних злочинних дій (які тільки надають можливість попередньої кваліфікації) так і визначення особи яка за своїми пошуковими характеристиками готується або вчинює певний злочин. Зазначену інформацію надає оперативно-розшукова характеристика. Оперативно-розшукова характеристика визначається як сукупність значимих ознак, що характеризують обставини протиправної діяльності та передумови вчинення злочинів із позицій теорії оперативно-розшукової діяльності. Для надання оперативно – розшукової характеристики корисливих злочинів вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану необхідно виокремити групу злочинних посягань, які об'єднуються за певним параметрами аналіз яких дозволяє стверджувати – що це – саме корисливі злочини вчинювані військовими службовими особами під час воєнного стану, а потім виокремити характерні ознаки видів цих злочинних посягань. Необхідно також врахувати, що для оперативно – розшукової характеристики не існує сталого переліку елементів. Такий перелік обумовлюється формою злочинних посягань та необхідністю визначення для оперативних працівників певних параметрів ряду злочинних дій, які відносяться до категорії корисливих злочинів вчинюваних військовими службовими особами під час воєнного стану. Що стосується переліку необхідних для надання оперативно-розшукової характеристики зазначених злочинів елементів, то на нашу думку відсутність у КК України конкретних норм обумовлює необхідність вивчення поведінкових характеристик військових службових осіб на підставі вже виявлених фактів злочинів, вчинюваних у певній формі і надання на підставі аналізу та узагальнення

їх характеристику, а також та визначення можливості кваліфікації зазначених злочинних дій за певним статтями КК України. Такий підхід обумовлює виокремлення такого елементу оперативно-розшукової характеристики – як особи – носії оперативно значущої поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців характеризували військових злочинців [2, с. 26], інші – надаючи криміналістичну характеристику злочинів, вчинюваних військовослужбовцями, розглядали особу злочинця як елемент їх криміналістичної характеристики [3, с. 676–678], кримінологічну характеристику військових злочинів [4, с. 109–117], але їх наукові надбання не стосувалися виокремлення такого елементу оперативно-розшукової характеристики як носії оперативно значущої поведінки у процесі вчення корисливих злочинів в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Метою статті є визначення критеріїв виокремлення військових службових осіб як носіїв оперативно значущої поведінки у процесі вчинення корисливих військових злочинів.

Результати дослідження. Кожний елемент оперативно-розшукової характеристики пов'язаний з іншими як прямо, так і опосередковано, що визначає характер зв'язків між ними залежно від рівня та обсягу завдання, яке вирішується оперативним працівником. Наприклад, у будь-якому випадку можна простежити зв'язок між елементами «форми оперативно значущої поведінки» та «носії оперативно значущої поведінки», який виражається у тому, що лише певні категорії військових службових осіб можуть використовувати певний спосіб вилучення військового майна та коштів, призначених на військові потреби.

Враховуючи специфіку військового середовища ми визначаємо ряд параметрів для визначення носіїв оперативно значущої поведінки.

Перший параметр – позиціонування осіб – носіїв оперативно значущої поведінки як можливих суб'єктів злочинів. Оскільки мова йде саме про військові злочини, то суб'єкт є спеціальним і зазначений безпосередньо у нормах КК України. Але разом з тим, необхідно враховувати і інші нормативно-правові акти, до яких фактично необхідно звертатися з метою позиціонування конкретної особи як носія оперативно значущої поведінки. Згідно із ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовець – це особа, яка проходить військову службу. У ст. 2 Закону вказується, що військова служба – це державна служба специфічного характеру, що відображається у професійній роботі придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаний із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [5]. Оскільки до суб'єктів зазначених злочинів відносяться окрім «військовослужбовців» також «військовозобов'язані» та «резервісти», то зміст цих термінів необхідно визначати з врахуванням ст. 1 Закону України [5], згідно з положеннями якої під ними відповідно слід розуміти наступне: особи, які проходять військову службу; особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період [5]. Також суб'єктами військових злочинів можуть бути військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань, які: відряджені до державних органів, підприємств, установ, організацій [5]. Указом Президента України затверджено Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами [6]. Таким чином можна зробити висновок, що до носіїв оперативно значущої поведінки також відносяться службовці інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення. Тобто указується не тільки статус фізичної особи, яка виступає суб'єктом у даній категорії злочинів, а й наводиться, хоча й невичерпний, перелік формувань, де військовослужбовець, проходячи військову службу, скоює протиправні діяння [2, с. 97].

Формально таким носіями можуть бути службовці СБУ, ДПСУ, НГУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські поліції особливого призначення НПУ (які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях) [7].

Другий параметр – позиціонування осіб – носіїв оперативно значущої поведінки як можливих спеціальних суб'єктів зазначених злочинів. Оскільки своє реальне втілення влада та управління знаходиться не в абстрактних інститутах, а в окремих індивідах – носіях службових повноважень, положення цих осіб подвійно. З одного боку, це звичайні люди з своїми інтересами, колами спілкування, відносинами, органічно включеними в систему горизонтальних суспільних зв'язків. Їх службові повноваження – це, по суті, звичайні трудові функції у сфері влади та управління. У цьому, чисто теоретичному сенсі, вони нічим не відрізняються від інших осіб. З іншого боку, вони втілюють суспільно визнаний інститут і його авторитет, що ставить їх в особливе соціальне і частково правове положення. З цього боку зазначені особи становлять оперативний інтерес (з точки зору їх можливостей щодо вчинення службових військових злочинів) для оперативних працівників, оскільки внаслідок користування своїми повноваженнями зазначеними особами з'являється набагато більше можливостей вчинювати корисливі злочини.

Що стосується цього параметру то це означає, що носієм оперативно значущої поведінки є військова службова особа, а саме: військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування (п.1 примітки до ст. 425 КК України) [7]. Організаційно-розпорядчі обов'язки стосовно військових службових осіб полягають у командуванні (керівництві, управлінні) особовим складом, яке проявляється у можливості віддавати накази і розпорядження по військовій службі, в організації роботи по підтриманню бойової і мобілізаційної готовності підрозділів і військових частин, установ і організацій, у безпосередньому керівництві бойовою підготовкою підлеглих тощо. Адміністративно-господарські обов'язки військових службових осіб проявляються головним чином у розпорядженні матеріальними і фінансовими ресурсами (військовим майном, грошима і іншими матеріальними цінностями), саме: розпорядження матеріальними цінностями, облік і контроль над їх витрачанням, організацією відправлення, отримання і відправки матеріальних цінностей, отримання і видача грошових коштів з оформленням відповідних документів, облік виконаної роботи і нарахування винагороди за працю тощо.

Слід зазначити, що поняття службових осіб як суб'єктів злочинів, передбачених ст. 364 КК, визначено законодавцем у примітці до цієї статті. Тоді як поняття військових службових осіб зазначено у п. 1 примітки до ст. 425 КК. Аналіз цих визначень дає підстави констатувати, що за змістом вони різняться, перш за все, в тому, що п. 1 примітки до ст. 364 КК наділяє службових осіб функціями представників влади, що відсутнє у п. 1 примітки до ст. 425 КК. Разом з тим військові службові особи здійснюють функції представників влади, тому ця ситуація потребує і додаткового аналізу і розгляду законодавцями [8, с. 322]. Разом з тим, виникає парадоксальна ситуація. Оскільки Статтями 29, 31 Статуту передбачено, що за своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими стосовно інших військовослужбовців. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, у тому числі і тимчасово, є прямими начальниками для цих військовослужбовців. Найближчий до підлеглого прямий начальник є безпосереднім начальником [9]. Таким чином, будь який військовослужбовець, який має у підпорядкуванні хоча б одного підлеглого є його фактичним командиром і начальником а отже – військовою службовою особою. Така ситуація дещо схожа з правовим становищем поліцейських, які, навіть не будучи начальниками все одно відносяться до представників влади, а відповідно є службовою особою. А військовослужбовці не є представниками влади, але оскільки мають організаційно-розпорядчі обов'язки відносно хоча б одного

підлеглого, які виникають внаслідок субординаційного підпорядкування і можуть виконувати ці обов'язки за усним розпорядженням (наприклад у групі з двох військовослужбовців призначається старший – тобто командир) – то відповідно вони є службовими особами, але відносно конкретних осіб і конкретних повноважень. Це обумовлює необхідність у кожному конкретному випадку встановлювати факт наявності службових обов'язків, порядок їх виникнення і предмет їх реалізації.

Третій параметр – посада військової службової особи як носія оперативно значущої поведінки. Саме посада обумовлює можливість вчинення корисливого злочину у певній формі, оскільки надає певну компетенцію та повноваження для розпорядження військовим майном або коштами. Головною ознакою, яка відрізняє військову службову особу є саме його спеціальний статус, оскільки службові особи військових підрозділів, входять до категорії начальників або командирів і злочин вчиняють у військовій сфері. Науковці зазначають, що для військових, які вчиняють корисливі злочини, властивий високий рівень професійної освіти (тилова або фінансово-економічна). Вивчивши особові справи військових, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, можна сказати, що офіцери з вищою освітою становлять 87%, сержанти та прапорщики з середньою спеціальною та професійною освітою – 13% [10, с. 62].

Слід зазначити, що відмітною рисою є власне спеціальні знання, які військова службова особа може використати для ухилення від відповідальності та маскування факту вилучення військового майна, тобто ця риса має значення не просто для оцінювання рівня професійного досвіду службової особи, яка виконує обов'язки у сфері виконання військових завдань, а саме погляду прогнозування можливої оперативно значущої поведінки носія поведінки під час вчинення злочину. Специфіка особистісних характеристик зазначених осіб, обумовлена такими факторами: зазначений вид злочинів відрізняється вузькою спрямованістю, у зв'язку з чим особи мають специфічні знання, впевненість у собі, досвід (оскільки брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях тощо), особи мають відповідну професійну підготовку у своїй сфері діяльності і тому вони можуть обґрунтувати правомочність своїх дій, посилаючись на нормативну базу, директиву, наказ, посадові інструкції, конкретні випадки або практику, що сформувалася [10, с. 163].

Тому для цієї категорії осіб особливістю як носія оперативно значущої поведінки є: військова спеціалізація; службові повноваження; досвід професійної діяльності.

Четвертий критерій – це роль особи під час вчинення злочину. Ми навмисне виокремимо такий критерій, оскільки воєнний стан та ситуація бойових дій, можливість використовувати кошти, що виділені на військові потреби на свій розсуд обумовлюють можливість використання військовими службовими особами – сторонніх («цивільних») осіб, які формально не займають посади і не є службовими особами, але без їх участі неможливо досягнути бажаного злочинного результату – отримати вигоду від злочинних дій з військовим майном.

Тому до носіїв оперативно значущої поведінки з точки зору зазначеного критерію ми відносимо наступні категорії осіб:

- особи, які уповноважені надавати права на використання та/або безпосередньо використовувати кошти за відповідними напрямками військових потреб (головні розпорядники; розпорядники нижчого рівня; командири військових частин, які мають право одержувати та розпоряджатися коштами; головні бухгалтери; керівники фінансово-економічних підрозділів; керівники структурних підрозділів, службові особи тилових підрозділів, військової логістики, речового забезпечення тощо);

- суб'єкти, що здійснюють контроль за надходженням та/або використанням коштів на військові потреби (наприклад, працівники Департаменту внутрішнього аудиту МО України, Департаменту ресурсного забезпечення; ДП МО України «Державного оператора тилу» Агенції оборонних закупівель тощо, Рахункової палати, Державної податкової служби);

– посадові особи підприємства приватної форми власності (які діють у співучасті з військовими службовими особами – посадовими особами об'єкта фінансування військової сфери), спеціалісти з бухгалтерського обліку (zareєстровані як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи), інші спеціалісти, до функцій яких відноситься здійснення обігу коштів, призначених на військові потреби;

– волонтери (працівники волонтерських організацій), благодійні фонди, які надають допомогу військовим підрозділам.

Таким чином нами виокремлено основні елементи оперативно-розшукової характеристики корисливих злочинів вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану.

Висновки. Військовослужбовці є специфічними суб'єктами, оскільки підпорядковуються у своїй діяльності іншим нормативним актами ніж пересічні громадяни. Компетаційні функції військових службових осіб ще більше посилюють таку специфічність, а виконання таких функцій в умовах бойових дій, військового стану і обумовлює виокремлення такого елементу оперативно-розшукової характеристики зазначених злочинів як особи – носії оперативно значущої поведінки. Для зазначеної категорії осіб особливістю як носія оперативно значущої поведінки є: військова спеціалізація; службові повноваження; досвід професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Голубокій Т. С. Окремі питання протидії злочинам у сфері оборонних закупівель. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 3 лип. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 439–443.
2. Бершов Г. Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2024. 410 с.
3. Дем'яновський В. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заволодіння військовим майном через шахрайство, вчинене військовою службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 676–678. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/202111/170>
4. Колодяжний М. Г. Кримінологічна характеристика військових злочинів в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 26. С. 109–117.
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223212#Text> (дата звернення: 22.12.2025)
6. Про Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами : Указ Президента України від 3 трав. 2017 р. № 126/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 38. Ст. 1190.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Карпенко М. І. Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення. *Military offences and war crimes: background, theory and practice* : Collective monograph / Ed. by V. M. Stratonov. Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 316–343. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-14>
9. Про статут внутрішньої Збройних Сил України : Закон України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.

10. Дем'яновський В. В. Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2024. 263 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

